

LASTEN OSALLISUUTTA LISÄÄVIÄ TOIMINTATAPOJA

Kehittämisisiltä päiväkotia Lorupussissa

Väänänen Milla

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi

2022

Sosiaalialan koulutus
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Milla Väänänen	Vuosi 2022
Ohjaaja(t)	Seija Järvi ja Matti Virtasalo	
Toimeksiantaja	Päiväkoti Lorupussi	
Työn nimi	Lasten osallisuutta lisääviä toimintatapoja – Kehittämisisiltä päiväkotia Lorupussissa	
Sivu- ja liitesivumäärä	47+3	

Opinnäytetyöni käsittelee lasten kuulluksi tulemistä ja lasten osallisuutta päiväkodin varhaiskasvatustoiminnassa. Lähestyn aihetta varhaiskasvattajien näkökulmasta. Opinnäytetyölläni pyrin avaamaan lasten osallisuuden merkitystä lasten kasvussa, kehityksessä ja oppimisessa. Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, mitä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tulisi ottaa huomioon, jotta lapset tulisivat kuulluiksi. Opinnäytetyössäni teoreettinen viitekehys koostuu lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa.

Pidin päiväkotia Lorupussissa kehittämisisillä, jossa hyödynsin learning café -yhteistyömenetelmää. Varhaiskasvattajat ideoivat pienryhmissä lasten osallisuutta lisääviä toimintatapoja kolmen eri teeman kautta.

Kehittämisisillä tarkoituksena oli selvittää, miten lasten osallisuutta voidaan lisätä varhaiskasvatuksen ryhmissä, miten päiväkodin arkea voidaan rakentaa yhdessä lasten kanssa ja mitä keinoja sekä haasteita on lasten kuulluksi tulemisessa. Lisäksi kehittämisisillä tarkoituksena oli vahvistaa uuden päiväkodin toiminta-ajatusta sekä lisätä kasvattajien yhteisöllisyyttä.

Tutkimustuloksista selviää erilaisia toimintatapoja, joiden avulla lapset voivat tulla kuulluiksi päiväkodissa. On tärkeää tuoda esille varhaiskasvattajien merkitys lasten osallisuuden mahdollistajina. Opinnäytetyöni johtopäätös on, että varhaiskasvattajat pitävät lasten osallisuutta tärkeänä asiana ja heillä on tietoa pedagogisista toimintatavoista, jotka lisäävät lasten osallisuutta. Toimintatavat ovat yhteneväisiä opinnäytetyön muun aineiston kanssa. Tutkimustuloksista nousee esiin myös uusi näkökulma koko perheen osallistamiseen lapsen varhaiskasvatusprosessissa.

Avainsanat: varhaiskasvatus, lasten kuulluksi tuleminen, lasten osallisuus, yhteiskehittäminen

Degree Programme in Social
Services
Bachelor of social services

Author	Milla Väänänen	Year	2022
Supervisor	Seija Järvi ja Matti Virtasalo		
Commissioned by	Päiväkoti Lorupussi		
Subject of thesis	Policies to increase children's participation – Development evening in the Daycare center Lorupussi		
Number of pages	47+3		

The purpose of this bachelor's thesis is to investigate how the children are being heard and how they participate in the early childhood education. I approach the topic from the perspective of early childhood educators. In my thesis I aim to introduce the importance of children's participation in children's growth, development, and learning. The main aim was to find out what should be considered in the context of early childhood education for children to be heard. The theoretical framework consists of children's participation in early childhood education.

I organized a development evening at the daycare center Lorupussi. During the event I utilized learning café method. Early childhood educators devised ways to increase the participation of children in small groups through three different themes.

The purpose of the development evening was to find out how to increase children's participation in early childhood education groups, how the everyday life of a daycare center can be built together with children and what are the means and challenges in getting children heard. In addition, the purpose of the development evening was to strengthen the culture of the daycare center and to increase the community spirit of the educators.

The results of the study reveal different ways in which children can be heard in daycare center. It is important to introduce the importance of early childhood educators in enabling children's participation. The conclusion of my thesis is that early childhood educators consider the participation of children important, and they have knowledge of pedagogical methods to increase children's participation. The operating methods are consistent with the other material in the thesis. The research results also show a new perspective on the involvement of the whole family in the child's early childhood education process.

Key words: early childhood education, children being heard, children's participation, co-development

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	6
2.1 Opinnäytetyön työelämäyhteys.....	6
2.2 Varhaiskasvatuksen arvoperusta, tarkoitus ja tavoitteet	6
2.3 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.	
3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	11
3.1 Lasten osallisuus	11
3.2 Lasten kuulluksi tuleminen.....	12
3.3 Yhdessä oppiminen	15
3.4 Hartin, Shierin ja Turjan osallisuuden mallit.....	17
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	24
4.1 Tutkimusmenetelmä.....	24
4.2 Aineiston keruu ja analyysi	25
4.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	26
4.4 Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus	28
5 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	31
5.1 Lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksen ryhmissä	31
5.2 Varhaiskasvatuksen arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa	32
5.3 Keinoja ja haasteita lasten kuulluksi tulemiselle	34
5.4 Teemoissa toistuvat toimintatavat.....	37
5.5 Johtopäätökset	40
6 POHDINTA.....	42
LÄHTEET.....	44
LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Lasten osallisuus on yksi keskeisimmistä teemoista varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on uudistettu helmikuussa 2022. Lasten osallisuuden käsite kaipaa edelleen huomiota, jotta se nähtäisiin kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet edellyttävät toimintatapojen ja rakenteiden tietoista kehittämistä osallisuuden mahdollistumisen kannalta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26). Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan keskeisiä demokratian toteutumisen periaatteita, joita ovat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22).

Opinnäytetyöni idea lähti halusta olla mukana kehittämässä varhaiskasvatustoimintaa tukemaan lasten ja aikuisten välistä yhteistyötä. Ideaani tukee Piia Roosin (2015) tutkimus, jonka mukaan lapset eivät tule riittävästi kuulluiksi nykyisissä käytänteissä ja lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus kaipaa huomiota. Aiheen tärkeyttä tukee myös Jonna Kankaan (2016) tutkimus, jonka mukaan lasten kuulemista pidetään tärkeänä, mutta käytännössä lasten mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon ovat vähäisiä.

Opinnäytetyön aiheen valitsin sen tärkeyden ja ajankohtaisuuden takia sekä kiinnostuksestani selvittää lasten osallisuuden mahdollisuuksia päiväkodissa. On tärkeää miettiä erilaisia toimintatapoja, joiden avulla varhaiskasvattajat voivat varmistaa jokaisen lapsen kuulluksi tulemisen ja sitä kautta lisätä lasten osallisuutta varhaiskasvatuksen arjessa.

Hyödynnän opinnäytetyössäni toimintatutkimuksellista otetta. Toimintatutkimuksessa käytetään tyypillisesti osallistavia menetelmiä, joiden avulla päästään kohdeorganisaation toimijoiden ja työntekijöiden ammattitaitoon ja hiljaiseen tietoon (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 61). Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotos on kehittämisilta, jonka esittelen luvussa 4. Olen myös laatinut aineistosta nousseiden näkökulmien pohjalta mietelauseita, joita päiväkodin ryhmät voivat hyödyntää suunnittelemalla ja valmistamalla huoneentaulut yhdessä lasten kanssa tukemaan lasten kuulluksi tulemistä (Liite 2).

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön työelämäyhteys

Opinnäytetyöni toimeksiantajana on rovaniemeläinen yksityinen Päiväkoti Lorupussi, joka perustettiin syksyllä 2021. Silloin päiväkodissa oli neljä varhaiskasvatuksen ryhmää. Tammikuussa 2022 perustettiin kaksi ryhmää lisää. Päiväkodissa on neljä alle 3-vuotiaiden ryhmää, yksi 2–4-vuotiaiden ryhmä ja yksi 3–5-vuotiaiden ryhmä.

Päiväkodin tärkeimpiä toiminta-ajatuksia ovat lapsen vahvuuksia painottava pedagogiikka, hyvän itsetunnon vahvistaminen draaman keinoin ja lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukeminen. Päiväkodin yksi tärkeimmistä arvoista on sensitiivinen vuorovaikutus. Henkilökunta sitoutuu syvällisesti vuorovaikutukseen lapsen kanssa, kuuntelee lasta arvostavasti ja suhtautuu lapseen empaattisesti. Päiväkodissa rohkaistaan ja kannustetaan sekä joustetaan ja eletään hetkessä. Aikuinen pysähtyy lapsen kokemuksen äärelle ja antaa positiivista palautetta. (Päiväkoti Lorupussi 2022.)

Toiminta perustuu valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman osa-alueisiin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 33) ja siellä toteutetaan Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa (2019) sekä jokaiselle lapselle tehdään oma varhaiskasvatussuunnitelma (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 3–5). Toimintaa suunnitellaan myös yhdessä lasten ja aikuisten kanssa (Päiväkoti Lorupussi 2022).

2.2 Varhaiskasvatuksen arvoperusta, tarkoitus ja tavoitteet

Varhaiskasvatus määritellään varhaiskasvatustilaisissa suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa on vahvasti läsnä pedagogiikka. (Varhaiskasvatustilalaki 540/2018 1:2 §). Varhaiskasvatustilalaki määrittää varhaiskasvatuksen kaikkien lasten oikeudeksi ja velvoittaa sen järjestämisen. Varhaiskasvatustilasta voidaan järjestää päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona ja avoimena varhaiskasvatustilatoimintana. (Varhaiskasvatustilalaki 540/2018 1:1 §)

Varhaiskasvatuksen arvot perustuvat lapsen oikeuksiin tulla kuulluksi ja huomi-oon otetuksi ainutlaatuisena ja arvokkaana, lapsen oikeuksiin ilmaista itseään, oikeutta saada hyvää opetusta, oikeutta leikkiin ja oikeutta kuulua yhteisöön. (Salminen & Poikonen 2017, 64). Varhaiskasvatuksen arvoperusta muodostuu lapsen edun ensisijaisuudesta, lapsen oikeudesta hyvinvointiin, suojeluun ja huolenpitoon, lapsen mielipiteiden huomioon ottamisesta, yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimuksesta, inklusiivisista periaatteista sekä syrjintäkiellosta. Arvot perustuvat YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan sopimukseen ja varhaiskasvatuslakiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 16.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 1:8.3 §). Varhaiskasvatuksessa on varmistettava lapsen mahdollisuus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja osallisuuteen (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 1:9.3 §).

Varhaiskasvatus on osa suomalaista opetusjärjestelmää. Varhaiskasvatus on kuulunut opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) alaisuuteen 1.1.2013 lähtien. Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelma muodostuu valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman tai esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista, jotka luovat pohjan kunnallisten, yksikkökohtaisten ja lapsen yksilöllisen varhaiskasvatussuunnitelman tai esiopetuksen opetussuunnitelman laatimiselle. (Salminen & Poikonen 2017, 62.) Opetussuunnitelmat perustuvat Pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa nähtävissä olevaan sosiopedagogiseen perinteeseen. Ideologiassa pedagogiikka rakentuu lapsilähtöiselle ohjaukselle ja sen toteuttamisen ytimessä ovat henkilöstön pedagoginen tietotaito ja lasten erilaisten oppimista tukevien menetelmien tukeminen. (Salminen & Poikonen 2017, 59.)

Valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) tarkoituksena on ohjata varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteutumista yhdenvertaisesti koko maassa. Varhaiskasvatuksen tarkoitus edistää lasten kasvua ja kehitystä pohjautuu muun muassa lasten yksilölliseen kohtaamiseen, vahvuuksien esille tuomiseen

ja mielenkiinnon kohteiden selvittämiseen osaksi toiminnan suunnittelua. (Salminen & Poikonen 2017, 63.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa säädetään varhaiskasvatustoiminnan keskeiset sisällöt ja tavoitteet, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä ja lasten varhaiskasvatussuunnitelman sisällöistä. Perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat, joihin toiminnan sisällöt ja tavoitteet määritellään yksityiskohtaisemmin. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia asiakirjoja, jolloin niitä arvioidaan ja kehitetään. (Salminen & Poikonen 2017, 63–64.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (lapsen vasu) laaditaan jokaiselle lapselle, joka osallistuu varhaiskasvatukseen päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen ja lapsen huoltajien kanssa. Lapsen vasua laadittaessa huomioidaan lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja yksilölliset tarpeet. Lapsen vasuun kirjattavat tavoitteet, joissa korostuvat lapsen etu ja tarpeet, ohjaavat pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteutusta. (Salminen & Poikonen 2017, 64.)

2.3 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka

Varhaiskasvatuksen pedagogiset juuret tulevat 1800-luvulta Fröbelin kasvatustajattelukselta. Sen mukaan lapsi nähtiin aktiivisena toimijana ja leikin merkitystä korostettiin lapsen kehityksen kannalta. Lapsilähtöinen pedagogiikka on ollut keskeinen laatuksiteeri suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Lapsia kuullaan ja heidän näkökulmansa otetaan huomioon valmiiden toimintamallien sijaan. (Roos 2016, 52.) Seuraavassa kuvassa (kuvio 1) on nähtävillä pedagogisen toiminnan laaja-alainen kokonaisuus.

Kuvio 1. Pedagogisen toiminnan viitekehys (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 33).

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka on läsnä varhaiskasvatuksen arjessa kaikissa tilanteissa sekä aikuisten ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen arkea tulisikin rakentaa niin, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita, arvolähtökohtia ja painotuksia. Varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on perustella, miksi jotain tehdään ja miten tehdään sekä keskustella niistä muiden varhaiskasvattajien kanssa toiminnan tavoitteellisuuden vuoksi. (Karila 2017, 10.)

Pedagoginen toiminta perustuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lausuttuihin arvoperustaan, oppimiskäsitykseen sekä niihin pohjautuvaan varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, jossa huomioidaan tavoitteellisuus ja inklusiivisuus. Varhaiskasvatuksen monipuoliset oppimisympäristöt, yhteistyö ja työtavat sekä lapsen tuki ovat myös tavoitteellisen toiminnan perustana. Ajattelu ja oppiminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, kulttuurinen osaaminen, arjen taidot ja itsestä huolehtiminen, monilukutaito ja digitaalinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen kuuluvat laaja-alaisen osaamisen tavoitteisiin. Tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelussa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

2022, 33–34.) Perusteissa korostuvat pedagogiikan merkitys ja pedagoginen toimintakulttuuri sekä sen jatkuva kehittäminen ja arviointi (Kronqvist 2020, 15).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022,18) pedagogiikka määritetään kasvatustieteelliseen tietoon perustuvaksi suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi, jota ohjaa ammattitaitoinen johtaja ja jota toteuttaa ammattihenkilöstö. Toiminnan tarkoituksena on mahdollistaa lasten oppimisen ja hyvinvoinnin toteutuminen. Pedagogiikalla tarkoitetaan myös henkilöstön ammatillisia valmiuksia tarkastella omaa toimintaansa kriittisesti ja reflektiivisesti, jotta tietoista ja tavoitteellista pedagogiikkaa voidaan toteuttaa (Ahonen & Roos 2019, 16; Kangas, Lastilla, & Karlsson, 2021).

Lasten kasvuympäristöt, lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet ovat tärkeässä osassa varhaiskasvatustoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Lasten kiinnostuksen kohteita voivat olla esimerkiksi lapsille mieluisat leikit, jotka ohjaavat varhaiskasvattajia suunnittelemaan toiminnan eri sisältöjä. Oppimisen osa-alueet on esiopetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaisesti jaoteltu viiteen eri kokonaisuuteen, jotka ohjaavat toiminnan suunnittelussa huomioimaan toiminnan tavoitteet ja sisällöt. Osa-alueet ovat ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, kielten rikas maailma, kasvan, liikun ja kehityn sekä tutkin ja toimin ympäristössäni. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37.)

Lasten mielenkiinnon kohteiden huomioiminen toiminnan suunnittelussa tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos lapset ovat kiinnostuneita dinosauruksista, voidaan leikkiä rikastuttaa suunnittelemalla lasten kanssa dinosauruskarteluja ja toteuttaa niitä. Askartelut voivat olla rikastuttamassa myös leikkiympäristöjä. Kirjastosta voidaan käydä lainaamassa aiheeseen liittyviä kirjoja ja sovittaa jumpatunnille dinosaurusiainen liikuntatunti. Esimerkistä voidaan nähdä myös toteutuvan kaikki oppimisen osa-alueet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 33).

3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Lasten osallisuus

Osallisuuden keskeisenä perustana pidetään kuulluksi tulemistä. Osallisuudessa tulisi pyrkiä lasten ja aikuisten väliseen yhteiseen suunnitteluun, jossa lapset saavat äänensä kuuluviin. (Heikka, Kettukangas, Fonsén, & Vlasov 2018, 37). Anna-Maija Puroilan & Eila Estolan (2012) tutkimuksen mukaan varhaiskasvatuksessa tapahtuvan aikuisen ja lasten välisen vuorovaikutuksen laatu vaihtelee eri yksiköissä ja näin luo laadullisia eroja toimintaympäristöissä (Karila 2016, 15). Toimintaympäristöä on mielestäni tärkeä kehittää, jotta lapset tulisivat tasa-arvaisesti kuulluiksi ja sitä kautta osallisiksi päiväkodissa.

Lapsen osallisuus on yksi tärkeimpiä arvoja suomalaisessa varhaiskasvatuksessa (Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, 53). Lasten kuulemisen ja osallisuuden merkitystä yhteiskunnan eri toiminnoissa on alettu korostamaan viime vuosikymmenten aikana (Turja & Vuorisalo 2017, 36). Suomalaisen kasvatuskäsityksen mukaan lapset nähdään leikkivinä, uteliaina ja aktiivisina toimijoina, jotka vaikuttavat ympäristöönsä rakentaen toimintakulttuuria yhdessä toisten lasten ja henkilöstön kanssa (Kangas ym. 2021, 46).

Laaja-alaiseen oppimiseen kuuluvat osallistuminen ja vaikuttaminen. Lasten arvostava kohtaaminen ja heidän ajatustensa kuunteleminen sekä yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa toimiminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset tulee ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin yhdessä aikuisten kanssa. Yhteinen tekeminen opettaa lapsille vuorovaikutustaitoja, myös sääntöjen ja sopimusten sekä luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii jokaisen lapsen osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Osallistumalla ja vaikuttamalla lasten itseluottamus kasvaa sekä minäkäsitys ja sosiaaliset taidot kehittyvät. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22–23.)

Elina Kataja (2014, 57) määrittää osallisuuden lasten mahdollisuuteen ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään sekä vaikuttaa päätöksentekoon ja saada aikaan muutosta. Osallisuus on myös sitä, että lasten ajatukset ja ideat ovat toiminnan sisällöissä keskeisessä asemassa (Kataja 2018).

Lasten osallisuus nousee vahvasti esille Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014). Perusteet ohjaavat varhaiskasvatusta edistämään lapsen osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa inklusiivisessa kasvatustoiminnassa. Varhaiskasvatustyössä tulee tietoisesti vahvistaa osallisuuden toteutumista, sillä osallisuuden myötä lapsen ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, häneen kohdistuvasta vastuusta, ja omien valintojen seurauksista kehittyvät. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26.)

Aikuisten sensitiivisyys kohdata lapset sekä lasten kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta edistävät lasten osallisuutta. Lasten, vanhempien ja henkilöstön näkemyksiä, aloitteita ja mielipeitä arvostetaan ja se edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen ja sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26.) Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lapsia heidän kehittyvissä vaikuttamisen ja osallistumisen taidoissa sekä kannustaa heitä oma-aloitteisuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 22.)

Päivi Virkin (2015) tutkimuksen mukaan lasten osallisuus on riippuvainen siitä, millaiseksi heidän toimijuutensa päiväkodin toiminnassa mahdollistuu. Tutkimuksen mukaan lasten osallisuuden mahdollisuudet näkyivät lasten keskinäisessä toiminnassa, kuten leikeissä ja peleissä. Kankaan (2016, 7) tutkimuksen mukaan kasvattajien rooli on keskeinen lasten osallisuuden mahdollistajina. Myös Anni Hemmingin & Heidi Holopaisen (2018, 39) tutkimuksessa todetaan, että aikuinen ja hänen suunnittelemansa toiminta ovat avaintekijöinä siinä, miten lasten osallisuus toteutuu varhaiskasvatuksessa. Päiväkodin arki koostuu erilaisista toimintatavoista ja rutiineista, joista osa on aikuisten päättämiä ja joihinkin lapsilla on enemmän vaikutusmahdollisuuksia (Roos 2016, 54).

3.2 Lasten kuulluksi tuleminen

Kuuntelemalla lapsia saamme arvokasta tietoa lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan. Kuuntelemalla voimme suunnitella, toteuttaa ja arvioida toimintaa, jossa lapset ovat mukana. Aikuiset ovat lasten kuulluksi tulemisen mahdollistajia. Jotta lapset voivat tulla kuulluiksi päiväkodin arjessa, on huomioitava lasten ker-

ronnallisuus. Kerronta on muutakin kuin puhetta ja esimerkiksi pienet lapset viestivät toiminnan kautta. Kerronta on kaikkia tapoja, joilla lapset viestivät kokemuksiaan. Lapsen kertomus voi olla eleillä, ilmeillä ja äänenpainoilla ilmaistua. Se voi olla puhuttua, piirrettyä tai näyteltyä tai kaikkein tärkeimmän, leikin kautta välitettyä. Lapsen todellisuuden ymmärtämisessä korostuvat aikuisen havainnointi ja dokumentointi. (Roos 2016, 41–42.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on muun muassa vahvistaa lasten kielellisten taitojen, valmiuksien ja kielellisten identiteettien kehittymistä. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille mahdollisuuksia aktiiviseen toimijuuteen ja osallisuuteen sekä lisäävät vaikuttamisen keinoja. Kielen avulla lapsi ilmaisee itseään, toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä hankkii tietoa. Varhaiskasvatuksen monipuolinen kieliympäristö sekä yhteistyö vanhempien kanssa tukevat lasten kielellistä kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 37.)

Lapsen aloittaessa ensimmäistä kertaa varhaiskasvatuksessa aikuisten on tärkeää tietää varhaisen kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen merkitys. Uusi muutos lapsen elämässä voi olla kuormittava ja aiheuttaa stressitilanteen. Silloin aikuisen on tärkeää tietää lapsen tarve turvallisiin ihmissuhteisiin, tunnistaa ja nimetä lapsen pelon ja ikävän tunteita sekä etsiä keinoja yhdessä lapsen kanssa helpottamaan lapsen oloa. Tuttu lelu, sylissä olo, vanhempien kuvien katsominen tai soitto kotiin voivat olla hyviä keinoja. Myös vanhempien kanssa on tärkeää keskustella lapsen tunteista ja niiden säätelystä. (Koivula & Laakso 2017, 121.)

Lapsi opettelee toimimaan ryhmässä ja ilmaisemaan itseään uusien kasvattajien ja vertaistensa kanssa. Päiväkodin uudessa ympäristössä lapset voivat joutua ponnistelemaan enemmän kuin kotona saadakseen tarpeensa viestitettyä, jolloin lapsen sanavarasto ja kommunikaation keinot lisääntyvät ja monipuolistuvat. Päiväkodissa lapsen kielen kehitystä tuetaan kuuntelemalla, ja rohkaisemalla lasta kertomaan asioistaan. Kasvattajan on tärkeää oppia tuntemaan lapsen tapa kommunikoida sekä kasvattajan tulee eläytyä ja reagoida lapsen tekemiin aloitteisiin. Varhaiskasvattajan vuorovaikutustavoilla ja sensitiivisyydellä

on merkitystä lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. (Koivula & Laakso 2017, 122.)

Ahonen & Roos (2021) kirjoittavat lämpimästä vuorovaikutuksesta ja siihen liittyvistä kolmesta keskeisestä elementistä. Heidän mukaansa lämmin vuorovaikutus tarkoittaa läsnäolon kokemusta ja sitoutumista vuorovaikutuskumppaniin. Laadukas vuorovaikutus on laadukkaan pedagogiikan perusta, ja aikuisen herkkyys on laadukkaan vuorovaikutuksen perusta. (Ahonen & Roos 2021, 57.)

Ensimmäinen kolmesta elementistä on sensitiivisyys, joka tarkoittaa kykyä tulkita toisen kokemuksia ja tunteita tilanteeseen sopivalla tavalla ja suhteuttaa omaa toimintaa kokemusmaailmaan sopivaksi. Sensitiivisyyttä on myös vuorovaikutuksen kannalta ensiarvoisen tärkeä emotionaalinen tilannetaju. Toisena elementtinä on kyky ottaa vastaan palautetta lasten käyttäytymisestä pedagogisen toiminnan ja vuorovaikutuksellisen hetken aikana. Lapsen koko olemus kertoo, milloin hän on sitoutunut toimintaan. Toimintaan sitoutuminen edistää lapsen oppimista. Kolmas elementti on lapsen autonomian kannattelu. Jokainen lapsi on ikään katsomatta oman elämänsä pääosan esittäjä. (Ahonen & Roos 2021, 58–59.)

Jotta jokainen lapsi voi kokea osallisuuden kokemuksia ryhmässään, on tärkeää huomioida lasten mahdolliset tuen tarpeet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin päivitettiin lapsen kehityksen ja oppimisen tuki, inkluusio sekä lapsen vasaun tarvittavat muutokset helmikuussa 2022 (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys 2021–2022). Keskeisiä muutoksia ovat kolmiportaisen tuen mallin entistä tarkempi määrittäminen. Kolmiportaisen tuen malliin kuuluu yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Lapsen yksilöllinen tuen tarve määrittelee tuen tason ja lapsen tarvitsema tuki arvioidaan lapsen yksilöllisen tuen tarpeen mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys 2021–2022.)

Lasten kuulluksi tulemista voidaan tukea varhaiskasvatuksessa käyttämällä erilaisia menetelmiä. Kuvia voidaan käyttää vuorovaikutuksen tukena ja niiden merkitys avautuu sitä paremmin, mitä lähempänä ne ovat lasten toimintaympäristöä. Kuvia olisi hyvä käyttää lapsilähtöisesti ottamalla niitä mukaan leikkeihin, lauluihin, peleihin ja ulkoiluun. Kuvien tulisi innostaa lapsia mielenkiintoisiin toimintoihin tukemalla lapsia tekemään aloitteita. Kuvien käytöllä on siis muitakin

tarkoituksia kuin valintojen tekeminen ja oikean vastauksen antaminen. (Merikoski & Pihlaja 2018, 191–193.)

Kuvia voidaan käyttää myös vuorovaikutuksen ja muun viestinnän rinnalla monipuolisesti kielen kehityksen haasteissa. Kuvia löytyy muun muassa erilaisista kuvapankeista ja kuvakirjastoista niin suomeksi kuin eri kielilläkin. Kuvien käyttöä laajennetaan vähitellen tekemällä kuvista leikki- tai laulutauluja sekä lapselle voidaan rakentaa henkilökohtainen kuvakansio, joka kulkee päiväkodin ja kodin välillä. Kuvia voidaan ottaa mukaan lasten kanssa käytyihin keskusteluihin tukemaan ymmärtämistä ja tarkkaavuutta. Kuvilla voidaan rikastuttaa yhteisiä tuokioita tai ne voivat auttaa uuden asian oppimisessa. Vaikka lapsella ei olisi kielen kehityksen haasteita, on kertominen usealle lapselle hankalaa. Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää keskustelukuvien käytössä, ja perheille kerrotaan keskustelukuvien olevan lapsen vuorovaikutustaitojen kehittämisen tukena. (Merikoski & Pihlaja 2018, 191–193.)

3.3 Yhdessä oppiminen

Varhaiskasvatuksessa pyritään tukemaan kokonaisvaltaisesti lapsen luonnollista kasvua ja kehitystä. Lapset oppivat päiväkodissa tärkeitä yksilöllisiä valmiuksia, mutta myös toimimaan ja elämään yhdessä. Sosiaalipedagogiikka varhaiskasvatuksessa ohjaa lapsen kokonaisvaltaiseen huomioimiseen niin yksilönä kuin ryhmän jäsenenä. Lapsen kognitiiviset ja sosioemotionaaliset taidot, fyysiset ja motoriset taidot sekä kielelliset ja ilmaisulliset taidot kehittyvät arjessa huomattavasti alle kouluikäisillä lapsilla. Kun lapset saavat leikkiä, tutkia uusia asioita, toimia luovasti ja taiteellisesti vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä toisten lasten ja aikuisten kanssa, lapset oppivat ja kasvavat. (Nivala & Ryyänen 2019, 200–201.)

Sosiaalipedagoginen osaaminen voidaan nähdä kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostamassa kokonaisuudessa sekä yhteisöpedagogisena osaamisena. Yhteisöpedagoginen osaaminen liittyy toimintakulttuurin kehittämiseen moniammatillisena yhteisönä. Varhaiskasvatuksen erityisosaamiseen kuuluu myös lasten ja vanhempien osallisuuden ja toimijuuden tukeminen sekä eriar-

voistumisen, kiusaamisen ja syrjimisen ehkäiseminen. (Rintakorpi & Holmikari 2021, 249.)

Varhaiskasvatuksessa lapset ja henkilöstö muodostavat yhteisön, jossa opitaan yhdessä ja toinen toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa tunteille ja erilaisille mielipiteille, siellä rohkaistaan uudenlaisten toimintatapojen kokeilemiseen ja ajatusten jakamiseen. Toimintaa arvioivassa ja kehittävässä yhteisössä tunnistetaan vahvuuksia ja hyödynnetään niitä haastaen itseä. Huomaavaista ja toista kunnioittavaa käytöstä arvostetaan oppivassa yhteisössä, jossa kannustetaan sinnikkyuteen, yrittämiseen ja kokeilemiseen ja jossa saa myös erehtyä. Osallisuuden kokemukset ja yhdessä tekeminen vahvistavat yhteisöllisyyttä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26.)

Yhteisöllisyyden merkitys korostuu pienten lasten elämässä. Lasten lähiryhmän tukeminen ja yhteisöllisyyteen auttaminen on erityisen tärkeää varhaiskasvatuksessa. Lapsen turvallisuuden tunne omassa lapsiryhmässä auttaa lasta suhtautumaan leikkiin, tehtäviin ja oppimiseen rohkeasti ja itseensä luottaen. (Kronqvist 2020, 11.) Lasten yhteenkuuluvuuden kokemuksia ja tunteita omasta merkityksellisyydestä osana ryhmää voidaan edistää tukemalla lasten toimintaa yhdessä ja mahdollistamalla kaikille pääsy yhteiseen tekemiseen ja vuorovaikutukseen. Silloin myös hyvän kohtaamisen periaatteet; kunnioitus, läsnäolo, kiinnostunut kuunteleminen, luottamus, empaattisuus ja avoimuus välittyvät. (Nivala & Ryyänen 2019, 201.)

Hyvän kasvatuksen keskeinen ehto on avoin ja rehellinen vuorovaikutus (Kalliala 2009, 20). Päiväkodin henkilökunta luovat puitteet ja mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen. Kun lapset saavat ideoida ja suunnitella toimintaa yhdessä aikuisten kanssa, he sitoutuvat paremmin toimintaan ja heidän oppimisensa syvenee (Kataja 2014,67). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022, 26) ohjaavat varhaiskasvatusyhteisöä rohkaisemaan lapsia hyvään vuorovaikutukseen ja ryhmän jäsenenä toimimiseen sekä tukemaan lasten vertais-suhteiden syntymistä ja vaalimaan ystävyys-suhteita. Henkilöstön keskinäistä sekä huoltajien ja lähiympäristön kanssa käytävää yhteistyötä tulee kunnioittaa ja arvostaa.

Sosiaalipedagogisella osaamisella on merkitystä varhaiskasvatuksessa ja se nostetaan tärkeäksi näkökulmaksi varhaiskasvatuksen laadun ja kehittämisen kannalta. Varhaiskasvatuslain uudistuksen myötä varhaiskasvatuksen opettajana toimimiseen vaaditaan yliopistollinen opettajankoulutus. Varhaiskasvatukseen suuntautuvista sosionomeista tulee varhaiskasvatuksen sosionomeja, ja heillä on eri vastuualueet kuin varhaiskasvatuksen opettajilla, jotka vastaavat pedagogiikasta. (Rintakorpi & Holmikari 2021, 241.) Sosionomin kompetensseihin kuuluu kuitenkin osaamista, joka luokitellaan opettajien vastuualueeksi, esimerkiksi verkostotoiminta sekä lasten ja perheiden osallisuutta tukeva vertaistoiminta sekä yhteisöllisyys. (Rintakorpi & Holmikari 2021, 247–248.)

Sosionomin kompetensseihin kuuluvat lisäksi sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen ja kriittinen sekä osallistava yhteiskuntaosaaminen, työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen sekä tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen. Kompetensseissa voidaan nähdä osaamista, jotka nousevat esille varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Niitä ovat yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, kasvun ja kehityksen tukeminen sekä moninaisuuden tukeminen, järjestelmäosaaminen ja osallisuuden tukeminen, tiimi- ja yhteisöosaaminen, monialainen yhteistyö ja verkosto-osaaminen sekä kulttuurinen osaaminen. (Rintakorpi & Holmikari 2021, 247.)

Varhaiskasvatuksen opettajien ja varhaiskasvatuksen sosionomien yhteistyötä tarvitaan, jotta varhaiskasvatuksen arvopohjaa ja oppimiskäsitystä voidaan toteuttaa toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä laajasti ja ennen kaikkea laadukkaasti. (Rintakorpi & Holmikari 2021, 246.)

3.4 Hartin, Shierin ja Turjan osallisuuden mallit

Osallisuuden käsite herättää monenlaisia kysymyksiä ja tulkintoja varhaiskasvatuksen kentällä ja voi saada erilaisia merkityksiä eri käyttöyhteyksissä. Osallisuudesta on laadittu erilaisia malleja ja niistä käytetyimpiä varhaiskasvatuksessa ovat Roger Hartin (kuvio 2) osallisuuden portaatt ja Harry Shierin (2001) osallisuuden polku -mallit. Leena Turja (2020) on kehittänyt kasvattajien osallisuuskertomusten perusteella mallin lasten osallisuudesta. Malli nojautuu Hartin

(1992) ja Shierin (2001) teoriaan osallisuuden tasoista. (Turja 2020, 46.) Mal-
leissa korostuvat aikuisen vastuu osallisuuden mahdollistajana.

Kuvio 2. Osallisuuden portaat Hartin (1992) mukaan. Vapaa suomennos, Leena Turja 2011.

Turjan (2020, 51) mukaan tässä Hartin (1992) esittämässä tikapuumallissa oleellista on se, kuinka paljon lapsille annetaan tietoa toiminnasta ja ympäristöstä ja kuinka paljon lapset voivat itse vaikuttaa toimintaan ja siihen osallistumiseen.

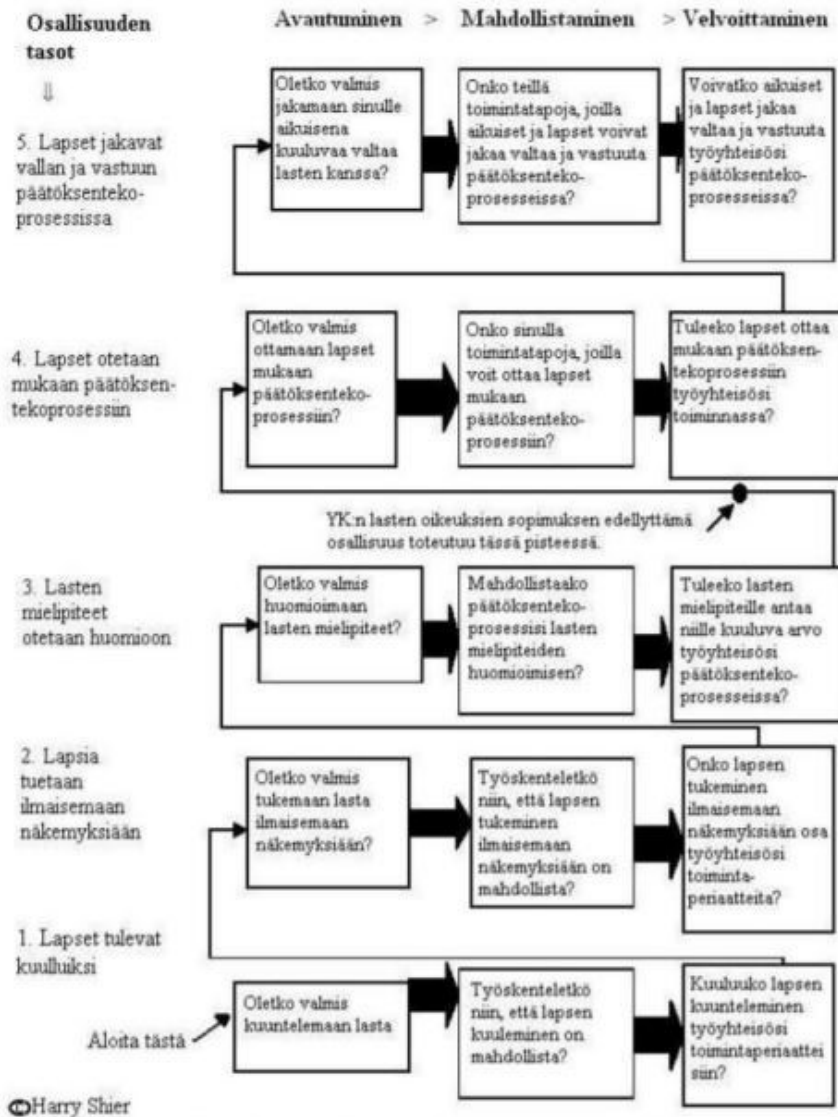
Mitä enemmän lapsilla on Hartin mukaan mahdollisuuksia tehdä aloitteita, ideoida ja päättää toiminnasta, sitä enemmän lapset voivat kokea vaikuttamisen mahdollisuuksia. Kokemuksen kautta lapset voivat kokea voimaantumista ja askelmilla voi edetä korkeammalle. Pienten lasten osallisuus alkaa mukanaolosta muiden järjestämässä toiminnassa, jonka jälkeen kuulemisesta edetään pienin askelin kohti lasten ideoimiin ja ohjaamiin toimintoihin, joissa aikuiset ovat enemmän sivummalla, tukemassa lasten toteutusta. Ylin osallisuuden askelma kuvastaa lasten ja aikuisten rinnakkain työskentelyä, yhteistoiminnallisuutta, jonka mukaan aloitteita ja neuvotteluja käydään tasavertaisesti. Hart

korostaa aikuisten ja lasten välistä yhteistoimintaa yhtenä osallisuuden tavoitteista. (Turja 2020, 51–52.)

Harry Shierin mallissa (2001, kuvio 3) painopiste on aikuisten päätöksentekokulttuurissa, mutta siinä ollaan kiinnostuneita myös siitä, missä määrin lapset otetaan mukaan päätöksentekoon. Shierin (2001) osallisuuden polkua on käytetty eniten suomalaisessa varhaiskasvatuksessa osallisuutta arvottaessa. (Shier 2001, 110.)

Osallisuuden polussa on viisi tasoa ja niissä jokaisessa määritellään aikuisen kolme sitoutumisen astetta. Ensimmäisenä tarvitaan kykyä vastaanottaa uusi ajatus ja päästä vanhan toimintakulttuurin rakenteista eroon (*opening* = avautuminen). Seuraavaksi kasvattajan on annettava mahdollisuus uudelle osallisuuden toimintakulttuurille (*opportunity* = mahdollistaminen) ja kolmantena työyhteisön ja kasvattajan tulee sitoutua uuteen malliin, jonka jälkeen tasosta tulee aikuisille velvoite (*obligation* = sitoutuminen). (Shier 2001, 110.)

Ensimmäinen taso edellyttää, että aikuiset ovat valmiita kuuntelemaan lasta. Aikuiset kuuntelevat huolellisesti lasten ilmaisemia näkemyksiä mahdollistaen kuuntelemiselle tilaa ja aikaa. Toisella tasolla lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään. Kasvattajat siis auttavat aktiivisesti lapsia ilmaisemaan avoimesti omia mielipiteitään. Heidän tulee kiinnittää huomioita siihen miksi lapset eivät ilmaise mielipiteitään ja miten heitä voisi auttaa siinä. Esteinä mielipiteen ilmaisulle voivat olla ujous, epävarmuus, huono itsetunto, aikaisemmat kokemukset siitä, että ei ole tullut kuulluksi, riittämättömät viestintätaidot sekä osallisuuden kulttuurin puuttuminen. Kasvattajilla tulee olla riittävästi lasten ikään sopivia keinoja lasten kuulemiseen. (Shier 2001, 111–112.)

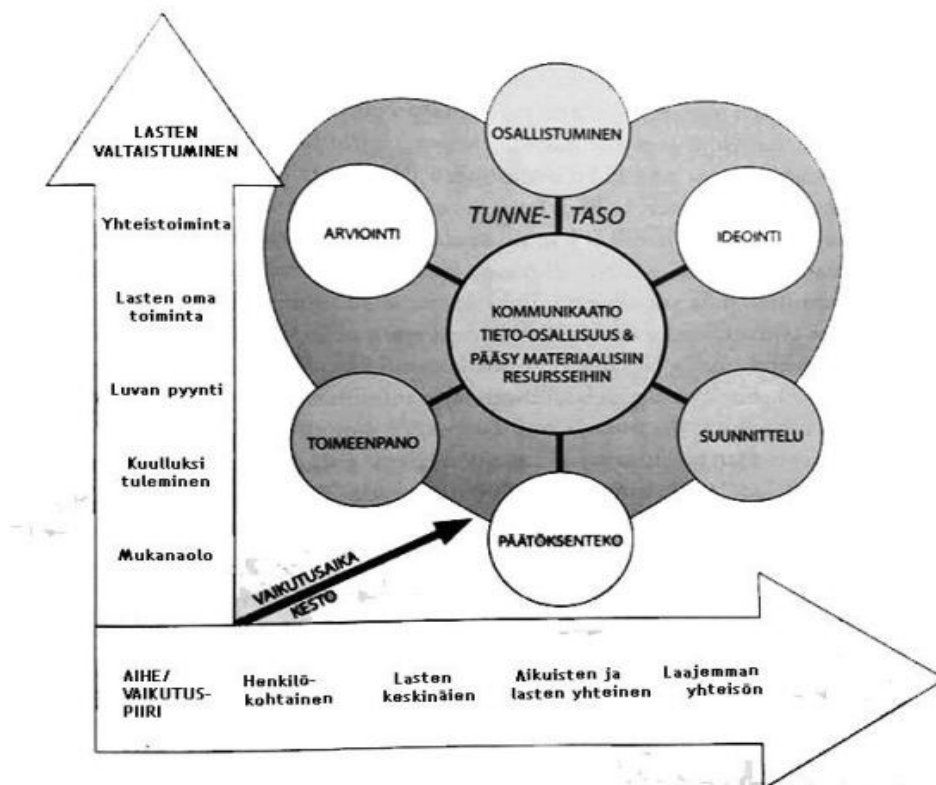

Kuvio 3. Shierin (2001) osallisuuden tasot, käänttänyt Jonna Leinonen (2010).

Kolmannella tasolla aikuiset ottavat lasten mielipiteet ja aloitteet huomioon toiminnassa. Shierin näkemyksen mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä osallisuus, jossa lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä ja lasten mielipiteet ja näkemykset, otetaan huomioon ikätasoisesti, toteutuu tällä tasolla. Lasten aloitteiden ja mielipiteiden huomioiminen päätöksenteossa ei tarkoita kuitenkaan sitä, että jokainen päätös tehtäisiin lasten toiveiden mukaisesti tai aikuinen muuttaisi toimintaa aina kun lapsi keksisi jotain muuta. Aikuisen tulee huomioida jokaisen lapsen mielipide, vaikka kaikkea ei voidakaan toteuttaa ja perustella lapselle tehdyt päätökset. (Shier 2001, 113.)

Neljännellä tasolla lapsi otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Se tarkoittaa sitä, että aikuinen luovuttaa valtaansa lapselle kantaen päätösten tuoman vastuun. Tällä tasolla aikuiset ja lapset pysähtyvät yhdessä miettimään ja keskustelemaan päätettävästä asiasta. Aikuisten ja lasten välisessä yhteisessä päätöksentekoprosessissa aikuiset huomioivat herkästi lasten näkemyksiä ja he kannustavat lapsia heidän näkökulmien esittämisessä. Lapset jakavat vastuuta ja valtaa aikuisten kanssa päätöksenteosta tasolla viis. Aikuisten tulee antaa osa vallastaan pois sekä auttaa lapsia kantamaan vastuuta tällä tasolla. (Shier 2011, 115.)

Turjan mallissa (kuvio 4) keskeiset osallisuuden perusedellytykset ovat yhteinen kieli ja kommunikaatio, tiedonsaanti ja materiaaliset resurssit sekä luottamus itseen ja muihin koko osallisuuden lähtökohtana. (Turja 2020, 49).

Kuvio 4. Malli lasten osallisuudesta, teoksesta varhaiskasvatuksen käsikirja (Hujala & Turja 2020, 48).

Yhteisen kielen ja ymmärrettävien kommunikaatiotapojen selvittäminen on tärkeää, jotta lasta voidaan kuulla, hän voi saada tietoa ja osallistua keskusteluihin ja neuvotteluihin. Lapsilla voi olla erilaisia haasteita ajattelussa ja kommunikoin-

nissa. Kuvien monipuolisella käytöllä lapsi saa tietoa ympäristön asioista, voi ymmärtää, tulla kuulluksi ja ymmärretyksi sekä saada lisää itseluottamusta ja luottamusta muihin. (Turja 2020, 50.)

Tieto ympäristön toiminnan lähtökohdista ja tavoitteista, voi lisätä lasten osallisuuden mahdollisuuksia. Lasten tulee tietää ryhmän elämää säätelevistä asioista, omasta roolista yhteisössään ja toimintamahdollisuuksistaan. Lapsilla tulee olla pääsy materiaaleihin, jotta he voivat ideoida, suunnitella ja päättää ryhmän asioista. Materiaaliset resurssit tarkoittavat mallissa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöä, toiminnassa tarvittavia välineitä ja materiaaleja. Lapsilla voi olla vaihtelevat mahdollisuudet materiaalien resurssien käyttöön, kun osa leluista ja tarvikkeista voivat olla kaapeissa, eikä lapset näe niitä. Myös tilojen käyttöä on voitu rajoittaa. (Turja 2020, 50.)

Osa lapsista tarvitsee enemmän rohkaisua ja turvallisuuden tunteen, että voi osallistua ryhmän toimintaan ja kokea osallisuutta yhteisössään. Kasvattajan näkökulmasta taas luottamus itseen ja muihin näyttäytyy niin, että kasvattaja luottaa omaan ammattitaitoonsa tilanteessa, jossa kasvattaja luopuu omista ideoista ja suunnitelmista ottamalla huomioon lasten ideat. Kasvattaja näkee silloin lapset aktiivisina toimijoina, on valmis suunnittelemaan toimintaa lasten aloitteista ja toteuttamaan toimintaa yhdessä heidän kanssaan. (Turja 2020, 49.)

Turjan mukaan lasten osallisuus näyttäytyy toiminnan prosessissa ja siihen liittyvässä osallisuuden tunteessa. Päiväkodin toimintaa suunnitellaan päivittäin ja pitkällä aikavälillä. Turja viittaa mallissaan Tiina Piironen (2007) esittämiin osallisuuden eri näkökulmiin, joita ovat ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta ja arviointi. Turja on lisännyt vielä osallistumisen omaan malliinsa ja perustelee sen sillä, että osalle lapsista jo pelkkään valmiiksi suunniteltuun toimintaan osallistuminen on tärkeää. Turja painottaa kuitenkin, että lasten tulisi saada olla mukana kaikissa toimintaprosessin vaiheissa; ideoinnissa, suunnittelemassa toimintaa ja tiloja, tehdä valintoja ja päätöksiä, toteuttamassa suunniteltua asiaa sekä arvioimassa toimintaa ja toimintaympäristöjä. (Turja 2020, 48.)

Turjan mallissa voidaan nähdä kolme eri ulottuvuutta toimintaprosessin osien ja perusedellytysten lisäksi. Ulottuvuudet ovat lasten voimaantuminen, vaikutuspii-

ri ja ajallinen ulottuvuus. Voimaantumisen mukaan lasten osallisuutta tarkastellaan aikuisen ja lapsen välisenä valtasuhteena. Turja on liittänyt lapsen mukanaolon ja kuulluksi tulemisen lisäksi luvan pyytämisen aikuisjohtoisuuteen perustuviin askelmiin. Seuraavana oleva luvanpyyntikulttuuri sisältää lasten aloitteellisuuden aktiivisten lasten kohdalla, aikuisen päätöksenteon myöntämisen tai kieltämisen osalta sekä valinnanmahdollisuuden valmiista vaihtoehdoista. Lapsen asema määräytyy sen mukaan, mitä vaihtoehtoja on tarjolla ja kuinka paljon lapsi on voinut vaikuttaa vaihtoehtoihin, esimerkiksi leikkeihin. Turja nostaa esille, että lasten ja aikuisten välistä rinnakkaistoimintaa, jossa kaikki osapuolet toimisivat yhdessä kohti yhteisiä tavoitteita, on haasteellista rakentaa. (Turja 2020, 52.)

Vaikutuspiiri tarkoittaa sitä, keitä kaikkia koskee toiminta, johon osallistutaan. Vaikutuspiiri etenee lapsen henkilökohtaisista asioista kohti laajempaa ympäröivään yhteisöön vaikuttamista. Osallisuuden vaikutuspiiriin sisältyy lapsen henkilökohtainen vaikuttaminen toimintaan ja sisältöihin. Lapsen on helppoa vaikuttaa siihen, mitä juo ja minkä verran syö sekä mitä leikkii. Lapset saavat vaikuttaa helposti lasten keskinäisessä toiminnassa ja vapaassa leikissä. Lapset voivat vaikuttaa päiväkotiyhteisössään esimerkiksi päiväkodin pihan suunnitteluun, osallistua juhlien suunnitteluun ja toteutukseen kasvattajien tuella, jolloin osallisuus voi ulottua lasten perheisiin ja sitä kautta lähiympäristöön. (Turja 2020, 52–53.)

Turjan lisäämä ajallinen ulottuvuus on keskeinen lisäys mallissa. Toiminta voi olla kertaluontoista tai projektimaista. Lapsilla on enemmän vaikutusmahdollisuuksia kertaluontoisissa toiminnoissa kuin pidemmissä projekteissa. Turja nostaa esille dokumentoinnin merkityksen toiminnan kestoon ja vaikutusaikaan liittyen. Dokumentoinnin avulla voidaan palata lasten kanssa toimintaan ja tarpeen mukaan viedä sitä vielä eteenpäin. Turja on huomionnut mallissa vielä tunnetason, jossa otetaan huomioon tunnekokemukset. Osallisuuden kokemus on ennen kaikkea kokemus yhteenkuuluvuudesta ja hyväksytyksi tulemisesta. (Turja 2020, 53.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni on toiminnallinen työ, jossa olen hyödyntänyt toimintatutkimuksellista otetta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotetaan aina jokin konkreettinen tuote (Vilkkä & Airaksinen 2004, 51). Opinnäytetyössäni tuotos on kehittämisilta, jonka esittelen myöhemmin tässä luvussa.

Toimintatutkimus on osallistavaa tutkimusta, jossa korostuu yhteisöllinen käytännön ongelmanratkaisu sekä muutoksen aikaan saaminen. Toimintatutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten asioiden pitäisi olla. Toimintatutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat tutkittavien ja tutkijan välinen yhteistyö, ja tutkittavien ja tutkijan aktiivinen rooli toimijoina muutoksessa. Toimintatutkimuksessa otetaan käytännöissä toimivat ihmiset (tässä opinnäytetyössä varhaiskasvattajat) mukaan aktiivisiksi osallisiksi tutkimukseen ja kehittämiseen (kehittämisilta). (Ojasalo ym. 2014, 58.)

Toimintatutkimuksessa käytetään tyypillisesti osallistavia menetelmiä, joiden avulla päästään kohdeorganisaation toimijoiden ja työntekijöiden ammattitaitoon ja hiljaiseen tietoon (Ojasalo ym. 2014, 61), joka tarkoittaa tässä tutkimuksessa varhaiskasvattajien kokemusten, ideoiden ja hyväksi koettujen menetelmien sekä uusien ideoiden jakamista työyhteisön kesken. Saari (2007, 124) lisää toimintatutkimuksen keskeisimmäksi tavoitteeksi rutiinien ja vakiintuneiden toimintatapojen tietoisien tarkastelun, jotta voidaan pohtia mitä päämääriä käytännöt palvelevat.

Olen hyödyntänyt opinnäytetyössäni osallistavaan tutkimukseen liittyvää tutkimusorientaatiota, joka tarkoittaa sitä, että työyhteisön varhaiskasvattajat osallistuivat tutkimukseeni ja kehittämisen toteuttamiseen järjestämässäni kehittämisillassa. Osallistavan tutkimuksen ensisijainen kiinnostus on käytännössä ja toiminnassa (Keskitalo 2022, 22–24). Valitsemani tutkimusorientaatio tukee opinnäytetyötäni, koska varhaiskasvattajilla on tärkeää tietoa ja kokemusta käytännön työstä sekä pedagogisesta toiminnasta. Varhaiskasvattajat ideoivat teemojen äärellä ja jakoivat kokemuksiaan. Kokemusten merkitys nousee tärkeäksi osaksi kehittämisillan tuloksissa.

Kostilainen, Määttä, Nieminen & Perikangas (2020, 36) artikkelissa yhteiskehittämällä viitataan erilaisiin toimintatapoihin, joilla ammattilaiset, palvelun käyttäjät, organisaatioiden johto ja muut osallistuvat palveluiden tavoitteelliseen kehittämiseen. Yhteiskehittämisen prosessi mahdollistaa muun muassa erilaisten kokemusten ja asiantuntijuuden yhteen tuomisen. Kehittämisiltä mahdollisti varhaiskasvattajien kokoontumisen yhteen jakamaan omaa ammattitaitoa ja työkokemusta työyhteisön kesken. Opinnäytetyöni tulokset ovat yhteiskehittämisen tulosta, kun varhaiskasvattajat ideoivat yhdessä erilaisia toimintatapoja lisäämään lasten osallisuutta päiväkodissa. Yhteiskehittämisen avulla voidaan vahvistaa osallisuutta (Kostilainen ym. 2020, 41) ja opinnäytetyössäni varhaiskasvattajien osallisuutta kehittää päiväkodin toimintaa yhdessä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kehittämään ja arvioimaan yhteisön jatkuvasti muuttuvaa toimintakulttuuria, jotta se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää muun muassa arvoperustan toteutumista (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 25.) Opinnäytetyössäni se tukisi myös päiväkodin omia arvoja, kuten sensitiivistä vuorovaikutusta.

4.2 Aineiston keruu ja analyysi

Pidin päiväkodilla kehittämisillan, jonka tarkoituksena oli tuoda lasten kuulluksi tulemisen merkitys ja lasten osallisuuden velvoittavuus varhaiskasvattajien tietoiseen pohdiskeluun sekä nostaa aiheen tärkeyttä osana varhaiskasvatustoimintaa.

Toiminnalliseen opinnäytetyöhöni valitsin aineistonkeruumenetelmäksi Learning café – yhteistyömenetelmän, jota hyödyntäen voidaan tuottaa uusia näkökulmia, ideoita ja ratkaisuja valittujen teemojen ja näkökulmien kautta pienryhmissä työskennellen. Menetelmän hyödyntämiseen tarvitaan vähintään 12 henkilöä, jotka jaetaan pienempiin ryhmiin. Pienryhmät keskustelevat pöytien äärellä näkökulmasta kehitettävään teemaan liittyen ja kirjaavat syntyneet ideat paperille keskustelun edetessä. Ryhmät kiertävät eri pöydissä ideoimassa lisää ja vain ryhmän vetäjä jää oman pöydän ääreen. Näkökulman ideointi jatkuu, kun vetä-

jät ovat esitelleet aiemman ryhmän tuotokset seuraavalle ryhmälle. (Ojasalo ym. (2014, 158,162.)

Kehittämisisillassa varhaiskasvattajat ideoivat yhdessä valitsemieni teemojen kautta lasten kuulluksi tulemista. Valitsin yhteistyömenetelmän aineistonkeruu menetelmäksi, koska päiväkodissa tehdään töitä tiimeissä ja yhteistyön merkitys korostuu. Kasvattajien rakentamalla käytännöllä on keskeinen merkitys siihen, millaiseksi lasten arki rakentuu varhaiskasvatuksessa (Karila 2016, 16).

Opinnäytetyössäni teemat valikoituivat tutkimuskysymykseni mukaan: Mitä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tulisi ottaa huomioon, jotta lapset tulisivat kuulluiksi? Erittelin teeman kolmeksi eri näkökulmaksi, jotka ovat lasten osallisuus, arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa ja lasten kuulluksi tuleminen. Kehittämisisillan teemat ja lopulliset tutkimuskysymykset olivat: Miten lasten osallisuutta voidaan lisätä ryhmässä? Miten varhaiskasvatuksen arkea voidaan rakentaa yhdessä lasten kanssa? ja miten mahdollistat jokaisen lapsen kuulluksi tulemisen, mitä keinoja ja mitä haasteita? Teemat asettelin kysymysten muotoon kehittämisen näkökulman tarkastelun vuoksi. Valitsin teemat tutkimuskysymykseni pohjalta.

Analyysin avulla tutkija lisää aineiston informaatiota tiivistäen aineistoa ja tulkitsevan sitä sekä käyden vuoropuhelua teorian ja empirian kanssa. Analyysin jälkeen tutkijalla tulisi olla enemmän tietoa, kuin vain alkuperäisessä muodossa olevaa aineistoa. Mitä tulee analyysin valintaan, tutkimusongelma tai -ongelmat ovat lähtökohtana sille. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 22.) Aineisto koostuu kehittämisisillassa mukana olevien varhaiskasvattajien tuottamasta materiaalista. Analysoin aineistoa tiivistämällä ja nostamalla esiin keskeisiä ilmiöitä teemoittelun avulla. Olen hyödyntänyt Hartin, Shierin ja Turjan osallisuuden malleja sekä opinnäytetyöni teoreettista viitekehystä analysoidessani tutkimustuloksia.

4.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Hyvä tieteellinen tutkimus voi olla luotettava ja eettisesti hyväksyttävä sekä tulokset uskottavia silloin, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Avaan opinnäy-

tetyöni eettisyyttä tutkimusetiikan näkökulmasta, hyvän tieteellisen käytännön keskeisten lähtökohtien avulla.

Tutkimuksen eettisyys sisältyy kaikkiin valintoihin. Lähtökohtana olevaan tiedon intressin etiikkaan sisältyy tutkimusaiheen valinnan, teoreettisen ankkuroinnin, tutkimuksen rajauksen ja tutkimuskysymysten asettaminen. Seuraavaksi kiinnitetään huomiota tiedon hankkimisen etiikkaan, johon sisältyy tutkijan suhde tutkimuskohteeseen, tutkimusjoukkoon ja aineiston hankinnan toteuttamiseen. Kolmantena huomioidaan tiedon tulkitsemisen etiikkaan liittyvät analyysivalinnat, analyysin toteuttaminen, tulosten tulkinnat, käsitteellistäminen ja niiden esittäminen. (Pohjola 2007, 11.)

Aiheen valinnasta lähtien olen pyrkinyt huomioimaan varhaiskasvatuksen tehtävän tukea lasten kasvua, kehitystä ja oppimista opinnäytetyöni jokaisessa vaiheessa. Olen pyrkinyt huomioimaan lait ja asetukset sekä tärkeät tutkimukset opinnäytetyöni aiheen rajauksessa. Aiheen valintaan on vaikuttanut myös omat arvoni, miten haluaisin varhaiskasvatusta toteuttaa. Lasten kuulluksi tuleminen ja sitä kautta osallisuuden mahdollistuminen sekä suomalainen lapsikäsitys ovat käsitteitä, jotka tukevat näkemystä siitä, että varhaiskasvattajat mahdollistavat ja luovat puitteet yhteisöllisen toimintaympäristön rakentamiseen lasten ja lasten perheiden kanssa.

Anneli Pohjola (2007, 20) nostaa esille avoimuuden ja rehellisyyden aineiston hankinnassa. Kehittämisilta oli osa työntekijöiden työaikaa. Päiväkodin yrittäjä piti iltaa tärkeänä ja halusi mahdollistaa yhteisen kehittämisillan kaikille työajan puitteissa. Yrittäjä tiedotti henkilökunnalleen tulevasta illasta hyvissä ajoin. Lähetin päiväkodin varhaiskasvattajille kehittämisiltaa koskevan tiedotteen, jossa kerroin hyödyntäväni kehittämisillassa nousseita ideoita opinnäytetyössäni (liite 1). Olen huomionut, että kehittämisiltaan osallistuneiden henkilöiden nimet eivät tule julki missään vaiheessa osallistujien yksityisyyden suojaamiseksi.

Opinnäytetyössäni olen huomionut yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Opinnäytetyöni tarkastelee lasten kuulluksi tuleamista ja osallisuutta, joiden merkitys on korostunut yhteiskunnassa (Turja & Vuorisalo 2017, 36). Olen myös ottanut huomioon varhaiskasvatuksen laadun näkökulman. Tutkimuksen tulokset ovat nähtävissä opinnäytetyössäni.

4.4 Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutus

Päiväkoti Lorupussi valikoitui toiminnalliseen osuuteeni, koska päiväkoti oli vasta aloittanut toimintansa ja siellä oli uudet työntekijät, uudet työtimit sekä uusi toimintaympäristö. Tilanne oli ihanteellinen, koska heti toimintakauden alussa, kun varhaiskasvatusryhmät olivat aloittaneet toimintansa, kokoonnuimme yhdessä miettimään tärkeiden teemojen kautta, miten lasten osallisuutta voidaan lisätä varhaiskasvatustoiminnassa. Uuteen päiväkotiin ei ollut vielä muodostunut tietynlaista toimintakulttuuria, joten se oli otollinen ympäristö uusille ideoille ja näkemyksille.

Varhaiskasvatuksen opettajien resurssipulasta johtuen moni varhaiskasvatuksen lastenhoitaja tekee varhaiskasvatuksen opettajan sijaisuuksia Rovaniemen varhaiskasvatusyksiköissä. On tärkeää tuoda lasten osallisuuden teemaa yhteiseen, ammattiryhmien väliseen, keskusteluun. On myös tärkeää siirtää tietoa ja ammattitaitoa koko työyhteisölle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26). Kehittämisilta vastasi osaltaan tähän, kun lähes koko henkilöstön kanssa ideoitiin, miten lasten osallisuutta voidaan lisätä ryhmissä huomioiden eri ikäiset lapset.

Toimeksiantajani Päiväkoti Lorupussi kiinnostui opinnäytetyöni aiheesta ja halusi olla mukana ehdottamassani kehittämisillassa. Sovimme keväällä 2021 opinnäytetyön suunnitelmaa kirjoittaessani, että palaamme asiaan syksyllä, kun päiväkoti aukeaa. Pidimme päiväkodin yrittäjän ja johtajan kanssa palaverin 17.9.2021. Mietimme learning cafén teemoja. Keskustelusta nousi esille lasten osallisuus ja sensitiivinen vuorovaikutus. Toimeksiantajan toiveena oli saada konkreettisia esimerkkejä lasten osallisuuden toteuttamisesta päiväkodin toiminnassa. Sain suunnitella kehittämisiltaan lopulliset teemat itse. Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019, 23) mainitaan työyhteisön erilaisen osaamisen hyödyntäminen jakamalla osaamista, välittämällä hyviä käytäntöjä kasvattajien kesken ja sillä tavalla edistää kehittämistyötä toimintayksikössä ja varhaiskasvatuksessa. Kehittämisilta vastasi osaltaan yhteiskehittämisen avulla toimintayksikön ja varhaiskasvatuksen kehittämistä.

Lähetin ennakkomateriaalin ryhmien sähköposteihin sekä yrittäjälle ja johtajalle. Varhaiskasvattajat tutustuivat opetushallituksen videosarjan ensimmäiseen videoon (Kataja 2018), jossa avattiin osallisuutta kasvatuskäsitteenä ja filosofiana. Valitsin videon siitä syystä, että siinä avattiin hyvin lasten osallisuuden käsitettä havainnollistavin kuvin.

Pidin kehittämisillan Päiväkoti Lorupussissa 28.10.2021. Iltaan osallistui 11 varhaiskasvattajaa. Aloitin illan näyttämällä PowerPoint -esityksen. Esittelin lasten osallisuutta varhaiskasvatuslain velvoittavuuden mukaan ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ohjaavuuden kautta sekä kerroin lapsen osallisuuden perusedellytyksistä Turjan mallin mukaan (kuvio 4, 22). Käsitteet ovat tuttuja ja selkeitä esitettäväksi, joten valitsin ne pohjustamaan ryhmätyöskentelyä. Lopuksi selvitin osallistujille, miten työskennellään learning café -yhteistyömenetelmää hyödyntäen.

Sovelsin learning café -menetelmää niin, että ryhmän vetäjät liikkuvat muun ryhmän mukana ja osallistuivat yhteiseen ideointiin. Silloin jokainen pääsi mukaan yhteiseen kehittämistyöhön eri teemojen kautta. Ryhmien työskennellessä eri pöytäryhmissä, kiersin ryhmissä kuuntelemissa, osallistumassa välillä keskusteluun ja kannustamassa kirjoittamaan keskusteluista nousseita ajatuksia ylös.

Ryhmät muodostuivat niin, että ensimmäinen kasvattaja sanoi numeron 1. ja seuraava myötäpäivään, oli 2. ja sitten 3. Ja taas 1, 2, 3 jne. Kaikki ykköset siirtyivät työskentelemään 1. teeman parissa, kakkoset 2. teeman - ja kolmoset 3. teeman parissa. Kirjurit kirjoittivat ideat isoille papereille, joissa luki kyseisen teeman kysymys.

Olin varannut aikaa teemojen parissa työskentelyyn 25 min. / teema. Ryhmät olivat valmiita jo aiemmin. Yksi ryhmä saapui yhteiselle kokoontumispaikalle ennen muita ryhmiä. Sovimme yhteisesti kaikkien ryhmien läsnä ollessa, että siirrymme jatkossa uusien teemojen pariin sitten, kun kaikki ryhmät ovat saapuneet ensin kokoontumispaikalle. Niin saimme joustavasti käytyä teemat läpi ja ideoiden esittelyyn jäi suunniteltua enemmän aikaa, joka osoittautui erittäin hyväksi.

Kirjureiden esitellessä teemojen ideoita ja näkökulmia, muut osallistuivat heittelemään vielä yhteisesti ideoita, kokemuksia ja näkökulmia. Illan aikana oli paljon hyvää yhteistä keskustelua, ja illan päätteeksi hyville ideoille taputettiin vielä yhteisesti työntekijän innoittamana. Viimeiseksi osallistujat täyttivät palautelaput, joissa kysyin: Miten tarpeellisena koit kehittämisillan? Mikä toimi? Mitä kehitettävää?

Opinnäytetyöprosessi (taulukko 1) eteni sujuvasti ja aikataulussa. Pidimme keran kuussa opinnäytetyöohjaajieni kanssa palaverin syksystä 2021 alkaen.

Taulukko 1. Opinnäytetyön toteutuksen aikataulu.

huhtikuu-kesäkuu 2021 • Opinnäytetyön ideointi • Opinnäytetyön suunnitelma	elokuu-syyskuu 2021 • Toimeksiantosopimus ja yhteistyö Päiväkoti Lorupussin kanssa alkaa • Palaveri päiväkodin yrittäjän ja johtajan kanssa • Learning café teemojen suunnittelu
lokakuu- joulukuu 2021 • Kehittämisilta 28.10.2021 • Kehittämisillassa tuotettujen ideoiden kirjoittaminen opinnäytetyöhön sekä lähettäminen päiväkodille • Opinnäytetyön kirjoittamista	tammikuu-toukokuu 2022 • Aineiston teemoittelua, työn jäsentämistä, tiivistämistä ja kirjoittamista • Esitarkastusversion palautus 2.5. • Opinnäytetyön seminaari 30.5.

5 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksen ryhmissä

Lasten osallisuutta voidaan lisätä varhaiskasvatuksen ryhmissä varhaiskasvattajan ja lapsen välisissä, päivittäin toistuvissa, vuorovaikutustilanteissa. Varhaiskasvattajat nostivat esille erilaisia toimintatapoja lisäämään lasten osallisuutta ryhmässä (kuvio 5).

Kuvio 5. Lasten osallisuuden lisääminen ryhmässä.

Toimintatavat ovat konkreettisia ja käytännössä toteutettavia, mikä oli toimeksiantajan toive kehittämisillan suhteen. Lasten osallisuutta lisääväksi tekijäksi

ryhmässä varhaiskasvattajat ovat nostaneet esiin turvallisen ilmapiirin ja positii-
visen kannustamisen. Ne vaikuttavat lasten rohkaistumiseen ja turvallisuuden
tunteeseen ja siten ilmaisemaan itseään ja tulemaan mukaan toimintaan. (Turja
2020, 49.) He mainitsevat myös tilan antamisen osallisuudelle. Lapselle annea-
taan mahdollisuus olla hiljaa, seurata sivusta ja tarkkailla, jolloin osallisuus voi
näkyä myöhemmin.

Varhaiskasvattajat ovat ottaneet huomioon lapsen mukanaolon tarjoamalla lap-
sille monipuolisia virikkeitä ja olemalla aktiivisia. Varhaiskasvattajien järjestämä
toiminta mahdollistaa pienten lasten osallisuuden Hartin tikapuumallin mukaan
(Turja 2020, 51–52). Turja lisäsi omaan malliinsa myös osallistumisen valmiiksi
suunniteltuun toimintaan, koska se on osalle lapsista tärkeää (Turja 2020, 48).

5.2 Varhaiskasvatuksen arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa

Varhaiskasvattajat ideoivat, miten varhaiskasvatuksen arkea voidaan rakentaa
yhdessä lasten kanssa. Tämän teeman alle oli ideoitu vähiten. Ryhmien työ-
kentelyä havainnoidessa nousi esille varhaiskasvattajan näkemys siitä, että kä-
siteltävät teemat olivat hyvin samanlaisia. Teeman toimintatavoissa voidaan
nähdä yhteisenä piirteenä lasten ja aikuisten välinen yhteistyö (kuvio 6). Lasten
näkemys otetaan jokaisessa toimintatavassa huomioon.

Millainen on paras päiväkotipäivä ikinä? -toimintatapa nousee esille uutena nä-
kökulmana. Varhaiskasvattajat ideoivat toimintatapaa toteutettavaksi lapsille ja
perheille yhdessä tehtäväksi, jolloin se antaisi heille mahdollisuuksia vaikuttaa
päiväkodin toimintaan. Varhaiskasvattajien rooli suunnitelmien mahdollistajina
korostuu tässäkin teemassa.

Kuvio 6. Varhaiskasvatuksen arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa.

Varhaiskasvattajien esille tuoma toiminnan arviointi ja kehittäminen lasten kanssa, tukevat arjen rakentamista yhdessä. Lasten mielipiteiden huomioinen toiminnan arvioinnissa antaa arvokasta tietoa dokumentoinnin tueksi.

Lapsi voi kokea osallisuuden kokemuksen, jos hän on tullut kuulluksi ja ymmärretyksi. Silloin luottamus itseen ja muihin kasvaa. Ryhmän yhteisten sääntöjen laatiminen lasten kanssa vahvistaa osallisuuden kulttuuria ja on yhteydessä tiedonsaantiin. (Turja 2020, 50.) Varhaiskasvattajat nostavat yhteisten sääntöjen ja päämäärien laatimisen esille varhaiskasvatuksen arjen rakentamisessa yhdessä lasten kanssa. Toimintatapa mahdollistaa ryhmän lasten tarpeiden huomioimisen, kun sääntöjä mietitään yhdessä. Se on tärkeää lasten osallisuuden näkökulmasta.

Vuosikellon suunnittelussa huomioidaan vuodenajat ja juhlapyhät toiminnan suunnittelua ohjaavina tekijöinä. Lasten osallistaminen vuosikellon suunnitteluun voisi rikkoa totuttua kaavaa esimerkiksi vuodenaikojen toiminnan osalta, jolloin lasten kokemusmaailma voisi näkyä toiminnassa. Myös vanhemmat voi-

sivat nähdä varhaiskasvattajien ja lasten yhteisen suunnittelun tuloksia pedagogiikkaa (kuvio 1) unohtamatta.

5.3 Keinoja ja haasteita lasten kuulluksi tulemiselle

Varhaiskasvattajat ovat ideoineet eri toimintatapoja ja pohtineet myös siihen liittyviä haasteita lasten kuulluksi tulemisessa. Toimintatavoissa voidaan nähdä toistuvia menetelmiä alle 3-vuotiaiden ja yli 3-vuotiaiden ryhmissä. Kuvien käyttö, pienryhmätoiminta sekä havainnointi nousivat esille molemmissa ryhmissä.

Alle 3-vuotiaiden ryhmiin oli kuitenkin ideoitu huomattavasti vähemmän toimintatapoja (kuvio 7) Alle 3-vuotiaiden ryhmässä voi olla yhtä aikuista kohden neljä lasta ja ryhmässä voi olla 12 lasta kolmella varhaiskasvattajalla.

Kuvio 7. Keinoja ja haasteita lasten kuulluksi tulemiselle alle 3-vuotiaiden ryhmissä.

Pienten lasten kuulluksi tulemisen mahdollisuuksiin ja osallisuutta lisääviin toimintatapoihin tulee kiinnittää erityisesti huomiota pienten lasten ryhmässä, koska kaikki eivät välttämättä puhu vielä. Varhaiskasvattajan sensitiivisyys korostuu, kun on kyse kaikkein pienimmistä lapsista, koska rutinoitunut toimintakulttuuri voi jättää näkyvistä lasten mahdollisuudet osallisuuteen ja päätöksente-

koon (Ahonen & Roos 2021, 60). Havainnointi antaa tärkeää tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista ja kehityksestä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 36). Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on edistää lasten tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista, johon henkilöstö ja huoltajat sitoutuvat. Kasvatusyhteistyötä tukee luottamuksen rakentaminen, molemmin puolinen kunnioitus ja tasa-arvoinen vuorovaikutus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 30.)

Varhaiskasvattajien esiin nostamat toimintatavat; pienryhmätoiminta ja kuvien käyttö tukevat lapsen kuulluksi tulemistä. Pienten lasten kuulluksi tulemisen haasteeksi on nostettu esille puheen ja kielen puuttuminen. Varhaiskasvattajien ideoimilla toimintatavoilla, esimerkiksi monipuolisilla virikkeillä ja kuvilla sekä aikuisen läsnäololla voidaan tukea lapsen puheen kehittymistä. Vertaisryhmällä ja mallioppimisella on myös tärkeä rooli puheen kehityksessä. Varhaiskasvattajat ideoivat selvästi enemmän toimintatapoja lasten kuulluksi tulemiselle yli 3-vuotaiden ryhmissä (kuvio 8).

Kuvio 8. Keinoja lasten kuulluksi tulemiselle yli 3-vuotiaiden ryhmässä.

Koska päiväkodin ryhmistä yli puolet on alle 3-vuotiaiden ryhmiä, avaan tähän toimintatapoja, jotka ovat tärkeitä myös alle 3-vuotiaiden ryhmissä peilaten niitä osallisuuden eri malleihin.

Varhaiskasvattajat nostivat esille kuulemisen, lapsen kohtaamisen, ajan sekä läsnäolon, jotka voidaan nähdä Shierin osallisuuden polun ensimmäisenä saatavutettavana tasona (Shier 2001, 111–112). Toimintatavat ovat myös tärkeitä pienten ryhmissä, kun kaikki lapset eivät ilmaise vielä itseään puheen avulla. Aikuisten läsnäolo on merkittävää yhtä lailla pienten ryhmässä, jossa lapset tankkaavat läheisyyttä ja turvaa aikuisen sylissä leikkien lomassa.

Varhaiskasvattajat nostivat esille haasteita kuulluksi tulemisessa yli 3-vuotiaiden ryhmissä (kuvio 9). Haasteita on mainittu selvästi enemmän alle 3-vuotiaiden ryhmiin verrattuna (kuvio 8).

Kuvio 9. Lasten kuulluksi tulemisen haasteita yli 3-vuotiaiden ryhmissä.

Haasteiden suurempaan määrään voi vaikuttaa ryhmän lapsiluvun nouseminen yli 3-vuotiaiden ryhmissä, joissa yhtä aikuista kohden voi olla seitsemän lasta ja ryhmässä yhteensä 24 lasta kolmella varhaiskasvattajalla.

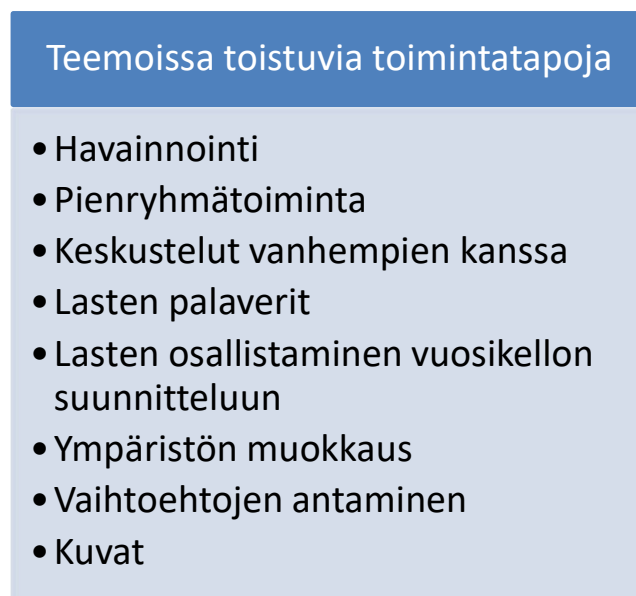
Lapset voivat harvoin vaikuttaa päivärytmiin (Turja 2020, 52), jolloin se voidaan kokea haasteeksi lasten kuulluksi tulemiselle. Vieraskielisyys tuo haasteita lap-

sen kuulluksi tulemiselle, jos yhteistä kieltä ei ole varhaiskasvattajan ja lapsen välillä. Turjan mallissa osallisuuden perusedellytyksiin kuuluu yhteinen kieli ja kommunikaatio (Turja 2020, 49–50).

Shierin mallin toisella tasolla kasvattajat kannustavat aktiivisesti lapsia ilmaisemaan mielipiteitään ja ovat valmiita etsimään syitä, jos lapsi ei ilmaise omia näkemyksiään (Shier 2001, 111–112). Silloin on mahdollista tulla väärinymmärryksiksi, kun varhaiskasvattaja ei tiedä mitä lapsi tarkoittaa ja olettaa jotain muuta. Erilaiset temperamenttipiirteet haastavat myös varhaiskasvattajia mahdollistamaan kaikille lapsille tilaa kuulluksi tulemiselle ja osallisuudelle. Tulkitsen yksilöllistämisen haastavaksi isojen ryhmäkokojen takia.

5.4 Teemoissa toistuvat toimintatavat

Nostan esille toimintatapoja, jotka toistuvat teemoissa (kuvio 10). Hyödynsin erityisesti Turjan mallia lasten osallisuudesta analysoidessani kehittämisillan tuloksia. Selvitin, mitkä tutkimustulosten toimintatavoista voidaan yhdistää Turjan mallin eri osa-alueisiin. Avaan toimintatapoja myös teorian kautta.

Kuvio 10. Teemoissa toistuvat lasten osallisuutta lisäävät toimintatavat.

Havainnointihankkeessa mukana olevan kasvatushenkilöstön kokemuksen mukaan havainnointi muodostui tärkeäksi perustaksi arjen työssä. Havainnointi lisäsi lapsilähtöistä toimintaa, joka muokkaantui lasten tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden mukaiseksi. (Heikka, Hujala & Fonsén 2020, 61.) Havainnointi nousi esille jokaisen teeman kohdalla kehittämisillan tuloksissa.

Havainnointiin sisältyy suoraa vuorovaikutusta lasten kanssa heidän ideoiden, käsitysten ja pyrkimysten tavoittamiseksi. (Heikka ym. 2020, 59.) Turjan mallissa esitetyt perusedellytykset voidaan nähdä ideoimista toimintatavoista. Yhteisen kielen ja kommunikaation tueksi varhaiskasvattajat ovat nostaneet esille kuvien käytön, kun he miettivät toimintatapoja lapsen kuulluksi tulemisen mahdollistamiseksi. Varhaiskasvattajat ovat huomioineet materiaaliset resurssit niin, että lapset voivat vaikuttaa tiloihin leikkien ja askarteluiden osalta sekä lasten kanssa muokataan ympäristöjä järjestelmällä lelut ja leikkiympäristöt.

Pienryhmätoiminta on vakiintunut varhaiskasvatuksessa. Pienryhmät voivat olla lapsille nimikkoryhmiä, joissa ovat läsnä samat lapset, tai ne voivat muodostua lasten kiinnostuksen kohteiden mukaan. Pienryhmätyöskentelyn avulla voidaan myös siirtyä toiminnoista toiseen, esimerkiksi ulkoilemaan tai ruokailemaan. Pienemmissä ryhmissä toiminta on rauhallisempaa ja kiireettömämpää, jolloin aikuisen on mahdollista jakaa huomiota jokaiselle lapselle. Pienryhmätoiminta mahdollistaa enemmän toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen lasten tarpeet ja mielenkiinnonkohteet huomioiden. (Leinonen 2014, 28.) Pienryhmätoiminta mainittiin alle 3-vuotaiden ja yli 3-vuotiaiden ryhmissä, kun varhaiskasvattajat miettivät keinoja lasten kuulluksi tulemiselle.

Pienryhmätoiminnan avulla saadaan lisättyä lasten osallisuutta. Lapset tulevat huomioiduksi yksilöllisemmin ja ryhmän hiljaisempienkin lasten äänet tulevat paremmin kuulluiksi lisäten osallistumista ja osallisuutta päiväkodin arjessa. On kuitenkin otettava huomioon pienryhmätoiminnan mahdollinen lasten osallisuutta rajoittava puoli, jos ryhmien muodostumista tai niiden tarkoitusta ei mietitä huolellisesti. Esimerkiksi, jos lapsi laitetaan johonkin pienryhmään vain rauhoit- taakseen muita lapsia tai jos lapsi ei tunne oloaan hyväksytyksi ja turvallisiksi ryhmässään, osallisuuden kokemus jää puuttumaan. (Leinonen 2014, 29.)

Kasvatusyhteistyössä on kysymys vanhemman näkökulman ja varhaiskasvattajan ammatillisen tietämyksen yhdistämisestä, jolloin lasta voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla (Ahonen 2017, 189). Varhaiskasvattajat nostivat esille keskustelut vanhempien kanssa lisäämään lasten kuulluksi tuleamista. Vanhempien näkökulma nostettiin esille myös teemassa - lasten osallisuuden lisääminen ryhmissä. Vasut ja keskustelut nousivat esille vielä teemassa - varhaiskasvatuksen arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa.

Vanhempien kanssa keskustellessa ja yhteistyötä tehdessä varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat saada arvokasta tietoa siitä millainen lapsi on kotona, mitkä asiat menevät siellä hyvin ja missä asioissa voi esiintyä haasteita. Ne voivat olla asioita, jotka eivät näy päiväkodissa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsen ääni kuuluu myös aikuisten välisissä keskusteluissa. (Rantala & Uotinen 2018, 119.)

Osallisuus voidaan nähdä erilaisina työtapoina. Lasten toiveiden kysyminen, leikki- ja leikkikavereiden valinta, isompien lasten palaverit ja haastattelut sekä osallistaminen aamupiireillä ovat menetelmiä, jotka voidaan liittää myös osallisuuden vaikutuspiiriin (Turja 2020, 52). Leikin valintaan on käytettävissä erilaisia leikkitauluja, joiden tarkoitus on helpottaa lasten valintaa ja visualisoida leikit ja muut vapaat toiminnot, joista on mahdollista valita. Leikkitaulun käytössä tulee ottaa huomioon, että se voi myös rajata lasten mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin ja leikkien kehittämiseen. (Leinonen 2014, 26.) Lasten palaverien tarkoituksena on kertoa lapsille heidän mahdollisuudestaan valita sekä selvittää lasten mielipiteet asioihin, joista halutaan kuulla mielipiteitä. Lapsille halutaan myös tarjota mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja päätöksentekoon ja selvittää enemmistön kanta asioihin, joista halutaan päättää. (Leinonen 2014, 31.)

Edellä esitetyissä työtavoissa tulee ottaa huomioon, miten ne järjestetään ja millaisia ilmaisun keinoja on otettu huomioon, jotta lapset saavat äänensä kuuluviin. Lapsella tulee olla kykyä ymmärtää, mistä esimerkiksi lasten palaverissa on kyse. Erilaiset tavat konkretisoida äänestystä mahdollistavat lapselle kokemusta siitä, että heidän äänellään ja mielipiteellään on vaikutusta. (Leinonen 2014, 31–32.) Lasten palaverit voivat lisätä lasten osallisuutta, mutta myös vahvistaa kaikkein äänekkäimpien lasten ilmaisua.

Turjan mallissa osallisuuden vaikutuspiiri tarkoittaa sitä, ketä kaikkia tilanne, toiminta ja asia koskee, johon osallistutaan ja johon vaikutetaan. Varhaiskasvattajat nostivat esille joustavuuden toiminnan suunnittelussa, kuten lasten osallistamisen vuosikelloon merkittyjen juhlapyhien ideointiin ja suunnitteluun. Vaikutuspiirin voidaan nähdä ulottuvan lasten vanhempiinkin, joka voi lisätä myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. (Turja 2020, 52–53.) Varhaiskasvattajat ovat siis valmiita joustamaan tekemissään suunnitelmissa ottamalla lasten ideoita huomioon. Lasten ideoiden soveltaminen viittaa siihen, että toiminnan suunnittelun lähtökohtana ovat varhaiskasvattajien ideoinnit, joihin otetaan lapsia mukaan.

Ympäristön muokkaus nähdään kahdessa teemassa; lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksen ryhmissä ja varhaiskasvatuksen arjen rakentaminen yhdessä lasten kanssa. Oppimisympäristön suunnittelu ja toteuttaminen nousevat erityisen tärkeiksi kasvattajien toiminnassa, kun osallisuutta tarkastellaan työtapana (Leinonen 2014, 26). Ympäristön muokkaus lasten mielenkiinnon kohteet ja leikit huomioiden, voidaan nähdä aikuisten ja lasten yhteisenä vaikutuspiirinä Turjan mallin mukaan. Kuitenkin projektien ideointiin ja suunnitteluun, toimintaympäristöjen muokkaamiseen tai uusien lelujen hankintaan sekä päivärytmin ja sääntöjen sopimiseen, lapsia otetaan harvemmin mukaan. (Turja 2020, 52.) Tuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvattajat ottavat lapset mukaan toimintaympäristön muokkaamiseen.

5.5 Johtopäätökset

Varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tulee ottaa huomioon monia asioita, jotta lapset tulevat kuulluiksi. Se voidaan nähdä varhaiskasvattajien ideoimista toimintatavoista, joita on runsaasti. Erilaisten toimintatapojen tarkoituksena on muun muassa mahdollistaa aikaa kasvattajien ja lasten välisille kohtaamisille, vuorovaikutustilanteille. Johtopäätöksenä tärkeimmäksi havainnoksi nousee varhaiskasvattajien rooli lasten osallisuuden mahdollistumisessa, heidän käytössään olevien toimintatapojen avulla.

Opinnäytetyön tulokset vahvistavat pedagogisen toiminnan merkitystä varhaiskasvatuksen arjessa. Tuloksista voidaan tuoda esille myös täydentäviä ajatuk-

sia tukemaan päiväkotia Lorupussin toiminta-ajatusta. Yhteiskehittämistä hyödyntäen kasvattajien ideat, ajatukset ja kokemukset sekä ammattitaito voidaan jakaa työyhteisön kesken antoisasti.

Varhaiskasvattajien ideoimat toimintatavat ovat yhteneväisiä opinnäytetyön muun aineiston kanssa. Tutkimustuloksista voidaan nähdä myös uusi näkökulma: Millainen on paras päiväkotipäivä ikinä? – yhteinen tehtävä perheille. Toimintatavan hyödyntäminen perheiden kanssa on yksi konkreettinen tapa lisätä vanhempien osallisuutta varhaiskasvatustoiminnassa, vanhempien kanssa käytävien keskusteluiden lisäksi. Lisäksi sen avulla voi ottaa huomioon lasten näkökulmat varhaiskasvatusryhmän toimintaa ja päiväkodin toimintakulttuuria rakentaessa. Näkökulma antaa myös tilaa toimintatavan soveltamiselle, jotta se voidaan ottaa huomioon niin pienten kuin isojen ryhmissä.

6 POHDINTA

Kasvattajilla on tärkeä rooli yhteisen arjen rakentumisessa aikuisen vallan näkökulmasta. Kaikki lähtee kasvattajien asenteista, siitä miten he näkevät lapset ja lapsuuden ja kuinka läsnä ja valmiita he ovat pysähtymään arjen keskellä lapsen kokemusmaailman äärelle. Varhaiskasvatuksessa tulee olla kasvattajia, jotka ovat valmiita asettumaan lasten tasolle ja näkemään lapset yksilöinä ja ryhmän jäseninä ja kompetentteina päättämään asioista oman kehitystasonsa mukaisesti. Erilaisten toimintatapojen toteuttamisessa tarvitaan aina läsnä olevia aikuisia, jotta lapset voivat tulla kuulluiksi.

Lasten osallisuuden teema avautui minulle laajemmin opinnäytetyötä tehdessä. Varhaiskasvattajien, perheiden ja lasten sekä yhteistyön merkitys korostuvat laadukkaan varhaiskasvatuksen saavuttamisessa. Varhaiskasvatus voi olla ainutlaatuista, kun katsomme, kuuntelemme, olemme läsnä niin lasten, perheiden kuin työkavereidenkin kanssa.

Menetelmistä jäi puuttumaan yksi tärkein, leikki. Leikkiä ei mainittu lapsen kuuluksi tulemisen mahdollistajana, osallisuutta lisäävänä tekijänä tai yhteistä arkea pohdittaessa. Päiväkodin toimintasuunnitelmassa mainitaan, että leikille annetaan tietoisesti aikaa vuorovaikutuksen lisäksi (Päiväkoti Lorupussi 2022). Leikin merkitys ymmärretään oppimisessa ja hyvinvoinnin tekijänä ja se on nostettu henkilöstön tietoisien kehittämisen kohteeksi Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2019, 23–24). Kasvattaja voi saada tärkeää tietoa lapsista osallistuessaan heidän leikkeihinsä. Lapset ovat aidoimmillaan leikkiessään, ja toiminta on heistä lähtöisin. Yhteisessä leikissä, jossa aikuinen ja lapsi kohtaavat toisensa, lapsi voi saada mahdollisuuden kertoa tunteistaan ja kokemuksistaan aikuiselle. (Roos 2016, 84.)

Kehittämisillan suunnittelu ja toteutus oli innostavaa. Oli arvokasta saada osallistua kehittämisiltaan ja viedä osaltani tärkeää asiaa yhteiseen keskusteluun. Sain toteuttaa kehittämisillan yhdessä ammattilaisten kanssa. Varhaiskasvattajat osallistuivat aktiivisesti yhteiseen toimintaan ja toivat ammattitaitoaan esille jakaen ideoita ja näkökulmiaan toisilleen. Kehittämisilta onnistui hyvin ja learning café -yhteistyömenetelmä osoittautui toimivaksi uusien toimintatapojen mietit-

täessä. Myös tiimityöskentelytaitojen sekä demokraattisen toiminnan näkökulmista yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa yhteisen ja avoimen illan merkeissä.

Kehittämislta oli onnistunut yhteisen kehittämisen näkökulmasta. Varhaiskasvattajat kokivat kehittämislillan tarpeellisena ja tärkeänä uusien näkökulmien ja ideoiden sekä uuden työyhteisön kannalta. Osallistujien mielestä illassa onnistuivat hyvin pienryhmätyöskentely ja keskustelut. Kehittämislillaa pidettiin henkilöstön keskuudessa kokonaisuudessaan toimivana. Ajankäyttö ja suunnitelma koettiin toimiviksi. Kehittämisehdotuksia tuli kuitenkin ajan käytöstä: aika oli liian pitkä joidenkin aiheiden parissa, kun toisaalta ilta olisi voinut olla pidempi. Myös digiversiön käyttö mainittiin, samoin kuin toive käsitellä tiimien keskinäisiä asioita.

Jatkotutkimuksen aiheena olisi kiinnostavaa tietää, miten päiväkodissa voisi viedä kehittämislillaa toiminnan tasolle ja arviointiin sekä tutkia, minkälaisia vaikutuksia sillä on päiväkodin toimintaan. Myös lasten vanhempien osallisuuden kokemuksista olisi kiinnostavaa saada tietoa. Kehittämislilloja voisi järjestää laajemmin Rovaniemen varhaiskasvatuksen kentällä, esimerkiksi Teamsin välityksellä ja niihin voisivat osallistua kaikki halukkaat eri päiväkodeista. Kehittämislillan teemat voisivat vaihdella, ja niissä olisi tärkeää kuunnella kentältä nousseita, lasten, perheiden ja varhaiskasvattajien, tarpeita (, kuten varhaiskasvattajan esiin nostama aihe käsitellä tiimien keskinäisiä asioita).

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Viitattu 16.5. 2022 <https://luc.finna/lapinamk/>, Ellibs.

Ahonen, L. & Roos, P. 2019. Iloa ja oivalluksia! Pedagogiikan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Ahonen, L. & Roos, P. 2021. Untuvikot. Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka. Jyväskylä: PS-kustannus.

Esiopetussuunnitelman perusteet. 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Viitattu 29.11.2021
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.

Hart, R. 1992. Children`s participation: from tokenism to citizenship. Innocenti Essays, nr. 4. Florence: Unicef. Viitattu 3.4.2022 https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf.

Hallituksen esitys. 148/2021. Viitattu 1.12.2021
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_148+2021.aspx

Heikka, J., Kettukangas, T., Fonsén, E. & Vlasov, J. 2018. Lapsen osallisuus ja varhaiskasvatuksen pedagoginen suunnittelu. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. 2018. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 37.

Heikka, J., Hujala E. & Fonsén, E. 2020. Havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 56–68.

Hemminki, A. & Holopainen, H. 2018. Lasten osallisuus lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Varhaiskasvatuksen kandidaatintutkielma / proseminarityö.

Kalliala, M. 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.

Kangas J, 2016. Enhancing children`s participation in early childhood education through the participatory pedagogy. Viitattu 12.11.2021
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/159547/enhancin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kangas, J., Lastikka, A-L. & Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus tilannekatsaus. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2016:6. PDF- dokumentti. Viitattu 26.2.2022
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf.

Karila, K. 2017. Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? Teoksessa Pedagogiikan aika. Lastentarhanopettajaliitto. Viitattu 5.2.2022
<https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 56–79.

Kataja, 2018. 1/5, Osallisuus käsitteenä ja kasvatustilafilosofiana. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa. Osallisuus varhaiskasvatuksessa -videosarja. Viitattu 13.12.2021 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>.

Keskitalo, E. 2020. Osallistavan tutkimuksen ja kehittämisen teoreettisia ja menetelmällisiä lähtökohtia. Teoksessa J. Helminen. (toim.) Näkökulmia osallistavaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan. TKI-toiminnan vuosikirja 5. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 26.3.2022
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333626/DIAK_Ty%c3%b6el%c3%a4m%c3%a4_18_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Koivula, M. & Laakso, M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa M, Koivula., A, Siipainen & P, Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino oy, 108–128.

Kostilainen, H., Määttä, A., Nieminen, A. & Perikangas, S. Yhteiskehittäminen hyvän elämän palvelujen muotoiluna. Teoksessa J, Helminen. (toim.) Näkökulmia osallistavaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 5. Tampere: Punamusta Oy, 36–49.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333626/DIAK_Ty%c3%b6el%c3%a4m%c3%a4_18_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Kronqvist, E-L. 2020. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lapsen oikeuksien yleissopimus 1989, Yhdistyneet Kansakunnat (YK). Viitattu 13.12.2021 <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa. Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsinki: Helsingin yliopisto
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1>.

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatusseura ry, 16–40.

Merikoski, H. & Pihlaja, P. 2018. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus Viitattu 25.2.2022 <https://luc.finna.fi/lapinamk/>, Ellibs.

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Ojasalo, K., Moilanen, T & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy. E-kirja. Viitattu 19.11.2021 <https://luc.finna.fi/lapinamk/>, Ellibs.

Pohjola, A. 2007, 11. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa L, Viinamäki & E, Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Tammi.

Puroila, A.-M. & Estola, E. 2012. Lasten hyvä elämä? Päiväkotiarjen pienten kertomusten äärellä. Journal of Early Childhood Research 1 (1).

Rantala, A. & Uotinen, S. 2018. Varhaiskasvattajan ja perheen yhteistyön merkitys. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Viitattu 15.1.2022 <https://luc.finna.fi/lapinamk/>, Ellibs.

Rintakorpi, K. & Holmikari J. 2021. Sosiaalipedagogisen osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen varhaiskasvatuksessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2021, vol. 22. Viitattu 2.5.2022 <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/109067/66405>.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Päiväkoti Lorupussi 2022. Viitattu 10.5.2022 <https://www.xn--pivkotilorupussi-vnbc.fi/toiminta/>.

Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Viitattu 25.2.2022 <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=bedc83ba-e827-4ee5-870c-caf8357515fa>.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 5.1.2022 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>.

Saari, E. 2007. Mitä- pitääkö tutkijan olla myös käytännön toimija? Teoksessa E, Saari & L, Viinamäki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Tammi, 121–150.

Salminen, J. & Poikonen, P-L. 2017. Opetussuunnitelma pedagogisena työvälineenä. Teoksessa M, Koivula., A, Siippainen & P, Eerola-Pennanen (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino oy.

Shier, H. 2001. Pathways to participation: openings, opportunities & obligations: a new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the child. *Children & Society*, 15(2), 110–115.

Turja, L. 2011. Lapset osallisina - Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. *Varhaiskasvatus tänään*. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Toukokuu 2011, 27. <https://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>.

Turja, L. 2020. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E & Turja, L (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. 5., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 38–55.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen A & Eerola-Pennanen, P (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 36–55.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 7.2.2022 <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>.

Varhaiskasvatustilasto 13.7.2018/540.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Viitattu 12.4.2022 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitys 2021–2022. Viitattu 1.12.2021 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteiden-paivitys-2021-2022>.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.

Virkki, P. 2015. *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä*. Joensuu: Itäsuomen yliopisto.

LIITTEET

Liite 1. Tiedote tulevasta kehittämisillasta ja ennakkotehtävä. Linkki videoon: <https://youtu.be/ApLI2EwEdnw> Osallisuus käsitteenä ja kasvatustilana, Elin Kataja – Kohti osallisuuden pedagogiikkaa

Liite 2. Mietelauseet ryhmien huoneentauluja varten tukemaan lasten kuulluksi tuleamista.

Liite 1. Tiedote tulevasta kehittämisillasta ja ennakkotehtävä

Kehittämisilta Päiväkoti Lorupussissa 28.10.2021 klo 16.30–18.30

Hei,

Teen opinnäytetyön varhaiskasvatuksen toimintaympäristön kehittämisestä tukemaan lapsen kuulluksi tulemistä. Tulen pitämään kehittämisillan päiväkotiinne osana opinnäytetyötäni. Illan aikana ideoimme pienryhmissä Learning cafe-menetelmää käyttäen kolmen eri teeman avulla, mitä varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä tulisi ottaa huomioon, että lapset tulisivat kuulluiksi.

Illan teemoina ovat lasten osallisuus, arjen rakentuminen yhdessä lasten kanssa ja kuulluksi tulemisen mahdollistaminen. Tarkoituksena olisi koota teille illan ideointien pohjalta materiaalia käytettäväksi arkeenne. Opinnäytetyössäni huomioin, ettei kenenkään henkilöllisyys tule julki missään vaiheessa.

Alla olevan videon avulla voitte virittäytyä tulevaan kehittämisilltaan. Videon lopussa on kysymyksiä, joita voitte pohtia mahdollisuuksienne mukaan tulevaa iltaa silmällä pitäen.

Video: Osallisuus kasvatuskäsitteenä ja filosofiana, Elina Kataja – Kohti osallisuuden pedagogiikkaa

Iloa päiväänne, pian nähdään!

Ystävällisin terveisin,
Milla Väänänen

Liite 2. Mietelauseet ryhmien huoneentauluja varten tukemaan lasten kuulluksi tuleamista.

Pieni ystävä-
ni

Mielipiteelläsi
on merkitystä

Olet ihana

Sinä olet tärkeä

Saat minut nauramaan

Leikitään
yhdessä

Hienosti menee

Yhdessä olemme
enemmän

Olen tässä sinua
varten

Minä
kuuntelen
sinua

Sinulla on
hienoja ideoita

Olet
arvokas

Sinä ritätät

Arjen
ihanuudet

Minulla on
aikaa sinulle

Sylissäni on tilaa
sinulle

Yhdessä ihmetellen